

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

České gotické výtvarné umění a jeho význam pro osobní rozvoj
člověka

Vedoucí práce: PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Michal Štochl

Studijní obor: Pedagogika volného času

Forma studia: kombinovaná

Ročník: 4.

2013

Prohlašuji, že svojí bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz. provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na obhajování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5. Dubna 2013

.....

Michal Štochl

Rád bych poděkoval své vedoucí práci PhDr. Bc. Zuzaně Svobodové, Ph.D. za její vedení. Dále bych chtěl poděkovat všem lidem dobré vůle, kteří mě podpořili při vzniku této práce.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1. DĚJINNÝ VÝVOJ V ČESKÝCH ZEMÍCH V OBDOBÍ GOTIKY	7
1.1 Gotika v českých zemích	7
1.1.1 Přemyslovci	8
1.1.2 Lucemburkové.....	9
1.1.3 Husitská revoluce	10
1.1.4 Období Vlady Jiřího z Poděbrad a Jaggelonců.....	10
2. SVĚT, VE KTERÉM VZNIKÁ UMĚNÍ.....	12
2.1 Umění	12
2.2 Umělec ve středověku.....	13
2.3 Myšlenkové proudy gotické doby.....	14
2.4 Vnímání umění ve středověku	15
3. VÝTVARNÉ UMĚNÍ ČESKÉ GOTIKY	17
3.1 Malířství.....	17
3.1.1 Vývoj malířství.....	18
3.1.2 Deskové malířství.....	20
3.1.3 Knižní malba	21
3.2 Gotická Architektura.....	23
3.2.1 Vývoj gotické architektura v českých zemích.....	24
3.2.2 Katedrály	26
3.3 Sochařství	27
3.3.1 Vývoj Sochařství	28
3.4 Umělecké řemeslo.....	29
3.4.1 Zlatnictví	30
3.4.2 Práce ze skla	31
4. POCHOPENÍ A VÝZNAM	32
4.1 Symbolika a interpretace	32
4.2 Umění a výchova dítěte	33
ZÁVĚR	35
SEZNAM LITERATURY	36
ABSTRAKT	38
ABSTRACT.....	39

ÚVOD

Jako pedagog volného času jsem hledal téma, které by mohlo spojit můj zájem o historii a umění, a poté zdůraznit toto spojení historie a umění jako důležitý faktor pro realizaci a vývoj člověka v dnešních dnech, zvláště při výchově dětí a osobním volného času. Výtvarnou tvorbu vidím jako důležitý faktor při vnitřní rozvoji osobnosti, a tak jako se vyvíjelo gotické umění v kontextu doby, tak se může vyvíjet osobnost prostřednictvím sledování svého vlastního díla či skrze pohledy do minulosti přes díla umělců z dob minulých. Sám se tedy ptám, jakým způsobem vlastně můžeme vnímat výtvarné umění minulých dob, a zda nám může přinášet prospěch pro vlastní růst a vývoj.

Za cíl této práce jsem si dal zmapovat historické období gotiky v českých zemích. Zpracovat vývoj hlavních uměleckých směrů a zamyslet se nad tím, jaký význam má kulturní podnebí pro vznik uměleckých děl. Pomocí těchto popisů historických událostí a vývojových postupů ve výtvarném umění bych rád poukázal na proměny doby, které umění gotiky reflektuje. V přímém pohledu na umění se zaměřuji na jeho vlastní vnímání a identitu. Dalším cílem, na který poukazuje tato práce je pochopení vývoje a jeho reflektování dnešní dobou. Z toho bych poté práci rád navedl na hodnotné podklady, které nám může výtvarné umění přenechat pro nás, pozastavit se nad hodnotami, s kterými se již nesetkáváme v tak hojné míře a poukázat na umění jako na velmi důležitý prvek pro rozvoj jedince zvláště v ranném věku.

Jelikož historie má důležitou reflektující funkci, rozhodl jsem se nejprve poukázat na vývoj v českých zemích z kulturního a hospodářského pohledu. Chtěl bych poukázat na vynikající panovníky, kteří se objevili na českém trůně. Tito panovníci se jistě zasloužili o velký rozvoj společnosti. Stabilní vláda, která podporuje její rozkvět, má poté velký vliv na všechna odvětví lidského života. A pro tuto práci zdůrazněme zejména výtvarnou tvorbu. Skrze pochopení co předchází vzniku uměleckých děl se dostávám až k jejich popisu a vývoji v kontextu jednotlivých dějinných období. Nakonec bych rád poukázal na prostředky, kterými výtvarné umění můžeme popisovat a vnímat tak, že se dostáváme k jeho možnému smyslu a hodnotě. Díky těmto hodnotám se poté snažím poukázat na jejich velmi výrazný vliv, který mohou mít na výchovu dětí a jejich vedení k harmonické osobnosti.

Struktura této práce je poté vedena podle postupu v řešení vlastní otázky. Práce se odvíjí od nastínění historického vývoje, který je důležitý pro bližší uchopení vývoje na

poli výtvarného umění. Předem než se dostanu k popisu a vývoji hlavních proudů výtvarného umění, poukazuji na podstatu doby v myšlení lidí a jejich vnímání umění. Poté se práce odvíjí ve výčtu samotného výtvarného umění a jeho vývoje, což považuji za hlavní popisný bod, který nám ukazuje velké množství vznikajících výtvarných děl za doby gotiky. V poslední části této práce se snažím poukázat na důležitost interpretace těchto děl a na možnosti k dalšímu předání odkazu starých pramenů, za jaké by se výtvarná díla dala považovat.

Základními zdroji o které se tato práce opírá jsou historické skutečnosti, které jsou neměnné, avšak z různých pohledů je můžeme interpretovat. Proto pátrám i v knihách, které se zabírají nad samotnou podstatou umění, a jeho vlivu na rozvoj osobnosti a výchovu dítěte.

1. DĚJINNÝ VÝVOJ V ČESKÝCH ZEMÍCH V OBDOBÍ GOTIKY

Pro pochopení umění gotiky a jeho historického kontextu považuji za velice důležité poukázat na významné dějinné období, kterým si české země za toto dlouhé období procházejí. Projít si toto historické období dopodrobna by vydalo na mnoho stránek textu. Pro tuto práci je však důležité poukázat jen na významné milníky a osobnosti, které mají důležitý dopad na realizaci, vývoj a podporu uměleckých prací.

V tomto nepodrobném pohledu bych rád upozornil na vynikající panovníky, kteří svou velikostí a citem pro umění dali možnost velkému rozkvětu umělecké tvorby v českých zemích. Záměrně poté vynechávám období husitských válek, které považuji za dobu pro výtvarnou tvorbu neblahou. Spíše než ke vzniku docházelo k ničení a útlumu tvůrčích prací. Tato skutečnost ilustruje tíhnutí gotiky k řádu a harmonii, což se také významně projevuje na vzniklých dílech. Tyto hodnoty však byly v době husitských konfliktů ve značné krizi.

Každá doba ať už minulá či dnešní nám dává prostor pro pozorování poselství, které nám zanechává. Z těchto poselství poté můžeme čerpat hodnoty, které jsou trvalé a použít je ať už pro náš osobní rozvoj tak pro rozvoj našeho okolí.

1.1 Gotika v českých zemích

České země se s gotickým slohem setkávají po dobu zhruba tří set let. Díky své poloze prochází skrze české země mnoho cest evropské vzdělanosti a kultury, tyto cesty se zde navzájem prolínají a mísí, až se zde začíná vytvářet velmi stimulující prostředí pro kulturní růst a rozvoj.¹

Po tuto dlouhou dobu kdy se u nás gotika vyvíjí, doznává podstatných a různorodých změn. Je proto potřeba si období gotiky rozdělit na menší časové úseky, které svým obsahem a myšlenkou ukazují jistou míru jednoty v tomto různorodém prostředí.² Pro toto rozlišení použiji toto rozdělení: „*V časovém postupu uměleckého života naší gotiky lze rozlišit tři hlavní stupně: 1. dobu gotiky přemyslovské, uzavírající údobí přechodu ze slohu románského a údobí časné, 2. dobu gotiky lucemburské, uzavírající stupeň její klasické dokonalosti (gotika vrcholná), 3. dobu gotiky jagellonské*

¹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 52.

² srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 55.

(vladislavské), uzavírající údobí jejího tvarového využívání a tzv. barokisace (gotika pozdní).³ Dále lze ještě poukázat na období husitských válek, které se vyznačuje stagnací z hlediska uměleckého vývoje a záměrným ničením uměleckých památek dob předešlých. Z pohledu dějin výtvarného umění ho tedy nepovažují za významné z důvodu útlumu umělecké tvorby.

„Umělecký obraz země byl obohacen o gotické hrady a o mocná, kulturně žijící města. V jejich pevných hradbách byly po staletí shromažďovány nesmírné poklady uměleckých děl stavitelských, sochařských i malířských.“⁴ Období gotiky tak svým kulturním a hospodářským rozmachem přináší do uměleckého vývoje zcela nové a významné rysy, které pak dávají možnost vzniknout velmi vyspělým dílům.

1.1.1 Přemyslovci

Gotika se u nás objevuje za vlády Přemyslovců v první polovině 13. st. a dostává se k nám z Francie. Velkou zásluhu na šíření gotického slohu má cisterciácký řád.⁵ České země v tomto období nabývají na síle a stabilitě. V zemi se dějí změny na poli hospodářského i společenského života. Za vlády krále Otakara II. (1253 – 1278) označovaného za železného a zlatého české země vzkvétají především díky velkým nalezištím drahých kovů a králově městské politice. Období vlády Otakara II. je velmi významnou dobou pro rozkvět na všech polích společnosti.⁶

V Čechách a na Moravě vyrůstají nová místa pro život. Dochází k rozvoji městské infrastruktury, vznikají nová města, stavějí se kostely a kláštery. Pro člověka se poté objevují nové možnosti k realizaci na poli světském i duchovním. Právě díky rychlému růstu městské infrastruktury a příchodu osadníků z okolních států do nově vznikajících měst se u nás začínají objevovat nová kultivovaná lidská sídla a chrámy. Tyto všechny nové podněty mají velký dopad na vývoj domácího obyvatelstva v českých zemích.⁷ Období rozkvětu uzavírá prohraný boj Otakara II. se šlechtou, která se proti němu staví. Roku 1278 umírá v bitvě na Moravském poli. Po jeho smrti zastihnou českou zem zlé roky. Země, která nemá silného panovníka, se stává zdrojem pro vykořisťování šlechtou.⁸

³ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 55.

⁴ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 54.

⁵ srov. ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.30.

⁶ srov. ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.29.

⁷ srov. HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 372.

⁸ srov. HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 47.

V roce 1283 se k moci dostává Václav II., ten se vydává cestou podobné politiky svého otce. Dále podporuje rozvoj měst a jejich infrastruktury a pod jeho vládou v zemi dochází k dalšímu hospodářskému a kulturnímu růstu. „*Václav II. usiloval, „aby města naše, jež po smrti někdy otce našeho pro mnohonásobné bouře byly bez pokoje a málem obyvatelů zbaveny jsou, pokoji řádu se těšily a obyvateli naplnily.“*⁹ Díky vlivu Václava II. se začínají projevat nové prvky kultury, to vše vede k novým směrům chápání života a dalšímu vývoji. Jeho následovník Václav III. se k vládnutí dostává již jen nakrátko. Brzy po jeho vládě dochází k uzavření jedné epochy a rod Přemyslovců vymírá po meči.¹⁰ Za vlády Přemyslovců dochází v českých zemích k převratným změnám a upevňování moci, jejich vláda připravuje pevné základy k nadcházejícímu období, které můžeme označit za zlatý věk v dějinách české země.

1.1.2 Lucemburkové

Po vládě posledních přemyslovců dochází v českých zemích ke krátkodobému úpadku vlivem částečného bezvládí a především nestabilní vlády. Až nástupem Jana Lucemburského (1310 – 1346) dochází k opětovnému rozvoji kultury v zemi: „*Nový král usiloval po vzoru svého otce i vlivem vynikajících rádců o zlepšení poměrů ve státě.*“¹¹

Po Janu Lucemburském nastupuje na trůn jeho syn Karel IV., který vládne v letech 1346 – 1378. Karel IV. je panovníkem s velkými zkušenostmi a citem. Jeho matka pochází z přemyslovského rodu a právě možná i to má významný vliv pro směřování jeho úsilí do českých zemí. „*Karel IV. rozvíjel na vyšším vývojovém stupni záměry svých přemyslovských předchůdců. Dobře se seznámil s poměry ve městech francouzských, německých a italských, a jeho energie ho přímo nutila k tomu, aby těchto zkušeností účinně využíval u nás.*“¹² V převážné většině českých měst můžeme najít stopy Karlova úsilí. Místo kde je vliv působení Karla IV., nejvíce zřejmý, je Praha. Započal zde budování nového města, které svou velkolepostí nemělo v Evropě obdoby. Vliv Karla IV. neobyčejně povznesl architektonickou, hospodářskou a kulturní úroveň české země.

Období vlády Václava IV. (1378 – 1419) se vyznačuje rostoucí krizí ve společnosti. Václav je znalý Karlovy politiky, není však tak zdatným vládcem a schází mu vůle a

⁹ HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 50.

¹⁰ srov. HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 51.

¹¹ HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 54.

¹² HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 55.

síla pokračovat ve šlépějích svého otce. Václav IV. jako vládce není s to usměrňovat vnitřní nerovnováhu projevující se v zemi, až začíná docházet ke zvratu: „*Od počátku 15. století nabývaly rozpory v celé společnosti takové intenzity, že vyústovaly v krizi, které odpovídala v duchovní oblasti rodící se husitská ideologie.*“¹³

1.1.3 Husitská revoluce

Rozvoj společnosti za vlády Lucemburků u nás k začátku 15. st. přerůstá v otevřenou hodnotovou krizi, protesty jsou mířeny především proti církevnímu řádu. Toto historické období má své důležité momenty a důsledky pro vývoj českých zemí. Na poli vývoje výtvarného umění dochází k utlumení činnosti a přerušení vývoje z předcházejících období. Pro tuto práci tedy toto historické období jen zmiňuji aby byl zřetelný dobový kontext.

1.1.4 Období Vlády Jiřího z Poděbrad a Jaggelonců

Důležitou stimulem pro změnu poměrů v českých zemích je volba Jiřího z Poděbrad českým králem. Jeho snahy a ideje vedou společnost k tomu, aby mohla společně žít bez nepřátelství, které pochází z odlišných názorů. „*V naší vlasti za Jiříka z Poděbrad kvetla naděje, že si lidé zvyknou žít společně a přitom v různosti. Mohli dospět ke vznešenému poznání, že jsme si všichni na krok blízko, minulí i budoucí, pravověrní i bezvěrci, avšak tragicky nás vždy znovu navzájem rozděluje neschopnost naslouchat pravdě jiných jako rovnocenné, či alespoň přípustné.*“¹⁴ Vizí Jiřího z Poděbrad je upevnit český stát opět jako silnou zemi uprostřed Evropy a zaručit tím pokojný rozkvět a vývoj obyvatelstva.¹⁵ Sám se však musí potýkat se stále trvajícimi vnitřními boji a především s církví, která ho považuje za kacíře. Roku 1471 umírá v jednapadesáti letech. „*Odešel od nedokončeného díla. Nebylo nikoho, kdo by správu českých věcí převzal s touž odpovědností a s týmž politickým rozhledem. Sen jednoho s největších českých panovníků, sen o národním království, se náhle a nenávratně rozplynul.*“¹⁶

Po smrti Jiřího z Poděbrad se k moci v českých zemích dostává roku 1471 k vládě Vladislav Jagellonský. Tento mladý polský státník se objevuje u moci v době, která není zrovna příznivá. Události, které se nepodařilo srovnat Jiřímu z Poděbrad by jistě byli náročné i pro vladaře výraznější osobnosti než byl mladý Vladislav.¹⁷ Z celistvého

¹³ HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 59.

¹⁴ HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 384.

¹⁵ srov. HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 378.

¹⁶ HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 406.

¹⁷ srov. HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 414.

pohledu se však dá říci, že jagellonská éra přináší zemi prospěch. Jejich vláda přináší do českých zemí relativní klid, který je občas rušen domácími nepokoji či záležitostmi buď zemského nebo celoevropského významu.¹⁸ „S výjimkou neúrod, morových ran či jiných mimořádných situací se žilo poměrně levně, zboží bylo dost, práce taky.“¹⁹ Dochází k opětovnému hospodářskému a kulturnímu rozkvětu, který je zapříčiněn především opětovným návratem českých zemí ke vztahům s okolními státy. Pro umění to je doba, kdy se dostává opět na evropskou úroveň.²⁰ „Nastal pozoruhodný rozkvět architektury: gotika se naposled vzepjala a vydala plody v podobě krásného, zdobného, plápolavého pojetí pozdně gotických vladislavských staveb.“²¹ Gotický sluh v tomto období pomalu dochází ke svému konci a přechází k období renesance.

¹⁸ srov. HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 422.

¹⁹ HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 422.

²⁰ srov. HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 422.

²¹ HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 423.

2. SVĚT, VE KTERÉM VZNIKÁ UMĚNÍ

Pro širší chápání toho, jaký význam nám může přenechat umění doby gotické pro naši dobu, bych rád poukázal na některé skutečnosti, které vzniku uměleckých artefaktů předcházely. Jde hlavně o umění samotné, které nás provází každou historickou epochou až k současnosti. Dále bych rád poukázal na osobnost umělce z historického pohledu a jeho srovnání s umělcem dneška. Považuji také za velice důležité se poohlédnout na osobnost člověka, jakým způsobem vnímal prostředí ve kterém žil, a jaký byl jeho vlastní přístup k samotnému umění. Pro dnešní dobu a vlastní vývoj vidím velký přínos v těchto historických odkazech. Sami se neustále konfrontujeme s dobou, ve které žijeme. Pohled zpět nám tedy může poukázat na naši společnost a její vývoj skrze výtvarné umění. My sami poté můžeme získat nadhled a skrze umění vnímat dnešní dobu.

2.1 Umění

Pro tuto práci, která se zabývá uměním české gotiky, je potřeba poukázat na samotný fenomén umění. Jakým způsobem by se vlastně umění dalo chápat? Dalo by se na něj pohlížet jako na nositele duchovních hodnot či filosofickou ideu, či jako na fyzický artefakt ztvárňovaného jevu?

Samotné umělecké dílo může být skvělým dokumentem doby zprostředkovávajícím dobové hodnoty. Je možné z něj čerpat symboliku, ať už takovou, která je zjevná, a nebo pro mnohé lidi utajena symboly skrývajícími se v možných sděleních obrazu. Skrze obraz můžeme vnímat pocity a vjemy, poté se můžeme setkat s hlubším obsahem, který dílo vyjadřuje či naznačuje, stačí pohlédnout do tváří svatých na obraze, či obdivovat katedrálu a rozjímat nad její monumentálností.²²

Tento pohled nám však může zprostředkovat náboženský či estetický prožitek z výtvarného díla. Otázkou však zůstává zda ty samé pocity a prožitky, které zažíváme z pohledu na dílo, mohou být podobné těm, jaké zažíval středověký člověk či umělec, který žil v prostředí jejich vzniku. Co se jen mohlo odehrávat v hlavách lidí, kteří žili v dobách dávno minulých a procházeli obřím chrámem antiky či gotickou katedrálou, mohli zažívat podobné pocity a vjemy, které dnes vnímáme my při pohledu na odkazy minulých dob? Sám jsem zastáncem toho názoru, že zachovalé artefakty nám mohou

²² srov. KANDINSKIJ, V. *O duchovnosti v umění*, s. 11.

zpřístupnit obsah, ale už těžko můžeme dosahovat prožitku vzniku artefaktu či vnímání lidmi své doby. V. Kandinskij na toto téma poukazuje: „*V žádném případě nemůžeme cítit a prožívat stejně jako staří Řekové. Snahy napodobovat řecké principy v plastice povedou proto jedině k formám, které se těm řeckým budou podobat, ale po všechny věky zůstanou mrtvé.*“²³ Vždy interpretujeme dílo jinak v naší době, než jak jej chápali v období vzniku.

I přes všechny tyto nejasnosti, ale zároveň velké možnosti, které nám dává velký časový odstup minulých dob, můžeme nalézat určité podobnosti, které vycházejí z morálky a duchovního klimatu té či oné doby. Jsou to ty momenty, které nám dávají možnost oprášit prach ze zapomenutého a dovolují nám alespoň na okamžik pohlédnout do míst, které se skrývají za obrazem a zjistit možný význam a odpověď na otázku čím umění opravdu jest.²⁴

2.2 Umělec ve středověku

Pokud pátráme po odkazu minulých dob, jedním z nevýznamnějších prostředků, které nám mohou doplnit informace, jsou velká množství dochovaných uměleckých předmětů, ať už jde o předměty denní potřeby, či o takové skvosty za jaké by se daly považovat katedrály. Tato dochovaná díla musel někdo nechat ztvárnit a někdo realizovat. Kdo pracoval na těchto dílech? Jaký byl umělec vycházející ze středověké kultury?

V období středověku se nám dochovává jen velmi malé množství jmen umělců. Můžeme na toto zjištění pohlížet jako na protipól k dnešní kultuře, kdy umělec bývá častokrát osobností zakládající si na svém jménu a auře. Oproti tomu se jména umělců období gotiky nezachovávají a ztrácejí se ve velkém množství uměleckých předmětů, které vznikají. Sám tvůrce poté mizí v anonymitě.²⁵ Dávný autor výtvarných děl se nám může zdát až jakýsi romantický ideál tvůrce, který svůj život zasvětil svému dílu. „*Zároveň s nářkem na egocentrismus moderních umělců a jejich snahu hrát vždy a všude hlavní roli bývaly jako protiklad připomínány obětavost, skromnost a další ctnosti středověkého tvůrce, který si nezádal jiné odměny než té, již uděluje Bůh, a který nekladl důraz na své jméno, ale pokorně a spokojeně přijímal anonymitu a netoužil po ničem jiném než po účasti na velkolepém kolektivním úsilí o povznesení víry.*“²⁶ Tento názor nám však může umělce ze středověku idealizovat. Skutečností však je, že i přes velké

²³ KANDINSKIJ, V. *O duchovnosti v umění*, s. 11.

²⁴ srov. KANDINSKIJ, V. *O duchovnosti v umění*, s. 11.

²⁵ srov. LE GOFFA, J. *Středověký člověk a jeho svět*, s.184.

²⁶ LE GOFFA, J. *Středověký člověk a jeho svět*, s.184.

množství anonymních děl se nám dochovala i jména a značky, které patřily jednotlivým umělcům i dílnám.²⁷

Umělec jako každý jiný člověk má potřebu vydělávat peníze a záměrně se neoddávat chudobě. Pro jeho uplatnění v době, kdy stanovy pro umělecké dílo jsou velmi přesně dány, musí umělec projít dlouhodobým náročným studiem od mistrů či dílen, jejichž techniky a mistrovství jsou chráněným tajemstvím. Je to člověk který za svými zakázkami musí častokrát cestovat na velké vzdálenosti z místa na místo. O to významnější pak je účast na velkolepém projektu, který přináší dostatek práce a získání prestiže pro celý atelier či uměleckou společnost.²⁸

Ač se nám umělec z doby gotické může jevit jako světec, který žije pro své dílo a tvorbu, nacházíme informace o tom, že to je častokrát vážený člověk, který žije svým řemeslem tak jako každý jiný člověk. To však nemění nic na tom že se mezi umělci objevují výrazné osobnosti, které nejsou pouhými řemeslníky, ale osvícenými osobami předávající svůj náhled světa. Pro náš pohled je důležité vidět, že i dnes nalézáme mezi umělci takové, kteří se honosí svým jménem a dílem, ale i takové, kteří zasvětili svůj život umění a svět o nich neví. Pohled na památky středověku nám však dává za pravdu, že díla vytvořená umělci jsou pro nás neskutečnými odkazy doby a poukazují na výjimečný um a mistrovství, které tito lidé dokázali ovládat.

2.3 Myšlenkové proudy gotické doby

Pro období gotiky je zásadní to, že společnost je plně navázána na křesťanskou víru. Středověký člověk je zcela naplněn vírou v křesťanskou ideologii, která mu je odpovědí na veškeré jeho myšlenky a chování.²⁹ Pro křesťanský svět a jeho přesvědčení pak je zcela zásadní předpoklad posmrtné existence. Křesťanská církev na toto téma klade hlavní důraz: „*S velkou naléhavostí křesťanská víra připomínala posmrtnou existenci duše člověka.*“³⁰ Toto vědomí v posmrtný život pak závažně ovlivňuje jednání člověka na tomto světě. Zároveň se však lidé hlavně ve městech postupně začínají uvolňovat od tohoto vnímání světa. Křesťanské církve poté pomalu začínají ztrácet svůj vliv nad člověkem. Pro gotického člověka svět již není jen místem, které mu je ukazováno jako

²⁷ srov. LE GOFFA, J. *Středověký člověk a jeho svět*, s.184.

²⁸ srov. MATTHEW, D. *Svět středověké Evropy*, s. 163.

²⁹ srov. HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 361.

³⁰ HOFFMANN, F. *České město ve středověku*, s. 361.

místo kde je zažíváno utrpení. Naopak se vnímání světa přetváří k pohledu na svět jako na dílo boží, které lidem umožňuje jejich existenci.³¹

Nově vznikající společenské vrstvy lidí se začínají zaobírat vědou a vracejí se k dávným pramenům vědění. Na městských univerzitách se rozšiřuje nový systém učení, scholastika. Ta uspořádává dosavadní lidské vědomosti do souvislého celku. Hlavním představitelem tohoto filozofického směru byl Tomáš Akvinský, který se svým učením snaží zpřístupnit či alespoň přiblížit božský svět lidskému rozumu.³² Scholastika zahrnuje sv. Písmo a jeho výklad, Aristotelovu filozofii, arabské a starořecké vědění.³³ Tato věda však není jediným zdrojem vědění pro středověkého člověka: „*Scholastikou vypěstovaný racionalismus byl však jen jednou z mnoha stránek středověké duše. Svůj protějšek našel v středověké mystice, v lyrickém procitování náboženských pravd a tajemství, připravujícím cestu k zlidštělému poměru člověka k Bohu i k ostatnímu světu.*“³⁴

2.4 Vnímání umění ve středověku

Umění v období středověku nebylo z počátku vnímáno jako samostatný prvek, nachází se ve stejné rovině jako umělecké řemeslo, které není zkoumáno jako jednotlivý předmět obdivu či artefakt hodnot. Je nutné říci, že umění v té době není vnímáno jako umění dnes, spíše je charakterem každodenní hodnoty. Umělecké prostředí je hlavní výsadou vládců a především církve, kde plní své náboženské funkce a je používáno pro rozšiřování vlivu a oslavování křesťanského světa.³⁵ Církev je významným zadavatelem zakázek na tvorbu uměleckých předmětů: „*Ve svých potřebách náboženských a výchovných ucházela se pak církev vždy o pomoc a součinnost umělcovu.*“³⁶

Samotná centra duchovnosti, chrámy a kostely pak jsou místem, v kterém se člověk setkává s uměním podobně, jako když dnes navštívujeme umělecké galerie. Spíše než konkrétní rozměr vše hraje jako celek a pro člověka období gotiky to je možnost vidět nádheru svátosti ke které směřuje, a kterou by si jinak nebyl schopen představit.³⁷ Teprve až dalším rozvojem společnosti a jejím potřebám pronikají do umění světské prvky. Jak se však začíná měnit její myšlení, začíná vznikat i nový pohled na umění.

³¹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 51.

³² rov.ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.17.

³³ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 50.

³⁴ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 50.

³⁵ srov. MATTHEW, D. *Svět středověké Evropy*, s. 163.

³⁶ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 54.

³⁷ srov. MATTHEW, D. *Svět středověké Evropy*, s. 163.

Umění se odvrací od románského symbolismu, přechází k rannému idealismu a k realismu vrcholného období až k naturalismu pozdní gotiky.³⁸

Umělecký obraz země je obohacen hlavně o kulturu ve městech. V nich dochází k vytváření a shromažďování uměleckých děl stavitelství, sochařství i malířství. Během trvání gotického slohu se umělecký projev mnohonásobuje.³⁹ Stává se každodenní součástí kultury. Pro světský život je možností, jak poukázat na své společenské postavení a jak si zpříjemnit své okolí. Pro duchovní nahlížení se však stává otevřenou knihou, která se svým výrazem stává přístupná lidem všech vrstev.

³⁸ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 51.

³⁹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 54.

3. VÝTVARNÉ UMĚNÍ ČESKÉ GOTIKY

Rád bych poukázal na velké množství uměleckých děl a jejich vývoj v období od ranné do pozdní gotiky. Pro tuto dobu jsou jasně patrné velké proměny ve výtvarném umění, které se staly za trvání gotiky. Zaměřuji se na tři hlavní proudy a to na malířství, sochařství a architekturu. Dále vše doplňuji uměleckým řemeslem, které považuji za důstojného soka těmto třem hlavním proudům výtvarného umění. Spíše než na poukazování na vlastní umělecká díla, kladu hlavní důraz na vývoj na poli techniky a v historických souvislostech doby. Na tento vývoj pohlížím jako na důležitou součást lidského života, která je v umělecké tvorbě jasně patrná. Pohled na tento vývoj se neztrácí v dobách dávno minulých, naopak přechází a je velmi významný, pokud chceme pěstovat umělecké aktivity ať už aktivně či pasivně při návštěvách galerie. Skrze toto vnímání vývoje na poli výtvarného umění jsme poté schopni reflektovat náš vlastní život a vidět proměny, ke kterým docházíme v proudu života.

3.1 Malířství

Tak jako téměř všechno středověké umění se i malířství projevuje svou náboženskou rolí. Křesťanství mu je společným jazykem a dorozumívacím prostředkem pro celé evropské společenstvo.⁴⁰ Témata, která jsou vytvářena, jsou předepsána církví, ale již ve výběru námětů je vidět mnoho z obsahů a pocitů doby. „*V pozdním středověku to byly zvláště postavy a život Krista a jeho matky, legendární výjevy a osoby světců a světic, které se octly ve středu zájmu a k nimž se také upínala největší pozornost soudobého malířství*“⁴¹

Svět a lidská společnost docházejí ke změně nahlížení na život, doba gotická přestává být místem utrpení. Začíná být místem, které je lidem svěřeno od Boha, jeho dílem.⁴² Tato vyvíjející se změna mezi myšlením doby románské, kdy svět je místo temné, plné strachu z prohřešku proti Bohu, a dobou gotickou, kde se myšlení zlidšťuje a lidé jsou postupně schopni vidět okolo sebe harmonický svět, má velký vliv na vývoj uměleckého ducha. Umělec ve svém díle již není spoután přísnými pravidly ve svém projevu, může svým obsahem vyslovit své názory, vyjádřit cit a vztah k životu a svým výtvarným dílem poukázat na vidění světa. Tuto velkou rozmanitost podporuje sama

⁴⁰ srov. PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 5.

⁴¹ PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 5.

⁴² srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 51.

různost umělců, kteří do svého díla dávají i kus sama sebe, na to poukazuje i tento citát: „*A protože daný náboženský námět byl zpracováván vždy znovu a zobrazován vždy jiným umělcem, který chápal po svém jeho význam a vnitřní smysl a tlumočil jej vlastními výrazovými prostředky, nabýval tento námět při vší slohové obecnosti stále nové podoby, která byla v souhlase s aktuálními potřebami lidské společnosti a současně odpovídala umělcovu subjektivnímu pojetí.*“⁴³

Setkání českého malířství s gotickým slohem přináší nové názory na náboženský děj. Přináší nové pohledy na lidskou postavu, která již není jen ikonou či dogmatem. Poukazuje na její emocionální obsah v zobrazovaném příběhu.⁴⁴ Dochovaná díla, která z doby gotiky zůstávají zachována, nám poté ukazují svou kvalitu, která je pak zvláště v období vrcholné gotiky srovnatelná s vrcholnou evropskou tvorbou. „*Bez české účasti by dnes obraz gotického malířství byl podstatně chudší a v evropské polyfonii by právě český hlas citelně scházel.*“⁴⁵

3.1.1 Vývoj malířství

Malířství v našich zemích se rozvíjí v duchu románských tradic po celé 13. století. Teprve díky kulturním stykům s evropským západem se v českých zemích objevují první malířská díla, která by se dala nazvat gotická.⁴⁶ „*Z dochovaného malířského fondu památek gotického malířství se zdá, že se malba ve všech svých odvětvích opožďovala za gotickými projevy v architektuře i sochařství.*“⁴⁷ Na toto zpoždění malířského umění za ostatními výtvarnými projevy poukazuje tato citace: „*Nápadné zpoždění ve srovnání s architekturou a sochařstvím se vysvětluje tím, že malířství má za úkol převést do roviny jevy ze světa trojrozměrného a že musí pracovat tudíž s větší mírou odtazitosti a fikce než umění trojrozměrná (stavitelství, sochařství).*“⁴⁸ Snad právě proto se malířství vyvíjí od románské kresby ke stále realističtějším představám světa tak pomalu.

Počátky gotické malby jsou u nás spojovány s knižní malbou. V té době se jedná především o knižní díla z prostředí ženských klášterů. Jde především o užité umění,

⁴³ PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 5.

⁴⁴ srov. PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 6.

⁴⁵ PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 6.

⁴⁶ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 88.

⁴⁷ TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*, s. 108.

⁴⁸ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 88.

kteřé bývá pouříváno k nábořenským účelům. K těmto dílům patří např. Pasionál abatyše Kunhuty, představené přemyslovského původu.⁴⁹

První deskové malby jsou zachovány z období konce vlády Jana Lucemburského.⁵⁰ Pro deskovou malbu jsou velmi výrazné italské vlivy. „*Po slohové stránce je pro deskovou malbu příznačný italizující přízvuk, který je tak silný, že opravňuje tuto ranou vývojovou etapu označit za italizující.*“⁵¹ Vrcholem této italizující formy by se dala označit desková malba *Smrt Panny Marie z Košátek*.

Za nejvýznamnější díla české malířské školy 14.st. lze považovat díla Mistra vyšebrodského oltáře. Z dílny tohoto anonymního mistra se dochovala spousta deskových maleb, mezi nimi i devět desek s náměty ze života Krista a Panny Marie s Ježiškem. Jeho obrazy se vyznačují spojením italizující formy obohacené o francouzské elementy, z čehož vzniká specifická syntéza, která se v českém malířství projevuje ještě o sto let později.⁵²

Pro malíře gotického umění je největším problémem výtvarného projevu lidská postava. Pro malíře bývá náročný úkol jak spojit lidskou postavu, projevít jejího ducha a zachovat nábořenskou vizi. Poukazuje na to i tento výrok. „*I zůstává tedy nejvyšším úkolem gotického malířství zvládnout malířskými prostředky lidskou postavu jednotlivou i znásobenou v dění skupinovém tak plně a svobodně, aby se v rámci tradice ustálených temat stala neomylným a duchovně povznášejícím tlumočníkem abstraktního nábořenského dění i jemných vnitřních stavů duše lidské.*“⁵³

Nové realističtější a plastické ztvárnění se u nás projevuje za velkého rozmachu, a to za vrcholu Lucemburské vlády.⁵⁴ Toto úsilí o prohloubení duchovní existence lidí přineslo ke konci 14. st. vysokou vlnu potřeby citovosti. Pro toto význačné období umělecké tvořivosti je potřeb poukázat na umělce, který připravuje cestu dalšího vývoje malířství v českých zemích. „*Z této situace, z tohoto změněného klimatu, příznačného pro ranou václavskou dobu, vyrostl také malíř, který byl přeurčen k tomu, aby nový duchovní obsah své doby vyslovil plně, přesvědčivě a umělecky svrchovaně.*“⁵⁵ Je jím anonymní Mistr třeboňského oltáře. Z dílny tohoto geniálního malíře, který do té doby ovládá techniky v českých zemích nepouřívané, vznikla např. i *Madona roudnická*,

⁴⁹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 118.

⁵⁰ srov. TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*, s. 108.

⁵¹ PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 11.

⁵² Srov. TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*, s. 110.

⁵³ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 89.

⁵⁴ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 90.

⁵⁵ PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 40.

jeden z nejvlivnějších obrazů českého středověku. S jeho tvorbou souvisí vznik krásného slohu, který je střeoevropskou obdobou internacionální gotiky.⁵⁶ „*Internacionální gotika, pozdní fáze gotiky asi 1375 – 1420; charakterizuje ji výrazové sbližení různých uměleckých středisek. Vyznačuje se zálibou v dekorativní stylizaci a rafinované eleganci, protáhých proporcích figur. Českou variantou je krásný sloh*“⁵⁷ Za doby panování Lucemburků se naše malířství dostává až k vrcholu světové tvorby.⁵⁸

Období 1. pol. 15. st. je poznamenáno husitskými nepokoji. „*Následky husitských válek byly neblahé také pro tvorbu malířskou.*“⁵⁹ Mnoho skvělých památek doby je zničeno a vnitřní neklid a nejistota poměrů v zemi je příčinou dlouhodobě znemožněné možnosti uměleckého vývoje.⁶⁰

Po husitský válkách je v jagellonské době opět navázáno spojení s okolní uměleckou obcí. Vývoj se pak znovu pokouší navázat a pokračovat na předešlou dobu, než se gotika nenávratně začíná chýlit ke svému konci na poli evropských dějin. České malířství doby gotiky nám poukazuje na to, jakým způsobem je schopno se vždy přizpůsobit ať už svému okolí tak vnitřním dějům, přičemž si je stále schopno zachovat svou tvář. „... vždy si české umělecké prostředí uchovalo podivuhodnou schopnost pohotově reagovat na cizí podněty, stejně rychle se s nimi vyrovnávat, přijímat je, vstřebávat a současně je přetvářet v mluvu, které nelze upřít nezaměnitelné, zvláštní, zcela specifické znaky, opravňující označit české gotické malířství za svébytnou a výrazně odlišnou evropskou národní uměleckou školu.“⁶¹

3.1.2 Deskové malířství

Pokud bychom chtěli upřít zrak ke křesťanskému náboženství a pátrat v jeho symbolech, je pro nás česká desková malba doby gotické tím pravým zdrojem. „*České gotické deskové malířství, jako ostatně téměř všechno středověké umění, je svou podstatou a povahou náboženské.*“⁶²

Desková malba nastupuje k ostatním malířským pracím až o dosti později, přesto však nezaostává, a v některých obdobích se dokonce staví do dominantního postavení. To, co nám však zůstává dochováno z předhusitského období, je jen malým zlomkem z

⁵⁶ srov. TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*, s. 112.

⁵⁷ BRADNOVÁ, H. *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 511.

⁵⁸ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 91.

⁵⁹ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 124.

⁶⁰ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 124.

⁶¹ PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 8.

⁶² PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 5.

celkové tvorby doby, která husitství předcházela. Není tedy snadné si z těchto střípků vytvořit celistvý obraz o vývoji a charakteru české deskové malby. Zprávy, které nám však zůstávají dochovány, vypovídají o obrovském množství vytvořených děl. Některá z těchto děl se svým významem dostávají až na vrchol tehdejší Evropské kultury.⁶³

Desková malba se nachází na dřevěných deskách, které tvoří součást větších či menších oltářů. Z této funkce také vychází jejich název. Někdy malba zdobí i jednotlivé desky zavěšené na pilířích a stěnách chrámu. Nejstarší příklady deskové malby se dochovávají až z poloviny 14.st. Tyto dochované malby se však vyznačují velmi vysokým stupněm technického vývoje, lze tak předpokládat, že se tento umělecký směr vyvíjí již delší dobu. Z důvodu malého množství dochovaných děl nám však unikají informace o celkovém vývoji deskového malířství. Po slohové stránce je v deskové malbě jasně patrný italizující vliv. Těsný umělecký kontakt českých zemí ze severní Itálií má kořeny již v románském období. Vliv italizujících prvků zanechává v českém výtvarném umění patrnou stopu, z díla nemizí, naopak se dále projevuje na dalším vývoji.⁶⁴ Okolo poloviny 14. st. dosahuje desková malba vedoucího pozice v českém malířství. *„Ta jako by teprve teď chtěla vyrovnat své opoždění za ostatními dvěma obory, nad které rychle vynikla nejen čistotou slohové mluvy, bohatou odstíněností tvorby a vysokou uměleckou kvalitou, ale i významem jednotlivých osobností.“*⁶⁵

3.1.3 Knižní malba

Základy gotické knižní malby u nás jsou spjaty s kulturním a uměleckým prostředím dvora posledních přemyslovců.⁶⁶ Až do konce 13. st. se naše malířství nese v duchu románských tradic. *„Jen nesměle do románské soustavy českého miniaturního malířství pronikají gotické prvky“*⁶⁷ Při přechodu do gotického slohu připadá na tomto poli vůdčí úloha právě knižní malbě. Příčiněním pražského biskupa Jana z Dražic a práce jeho iluminátorů se naše knižní malba přibližuje k západoevropským vzorům. To se výrazně projevuje na její podobě. *„Do dekorativního systému výrazně západního, v němž je možno rozeznat jak schematizující motivy francouzského původu, tak i více naturalistické prvky východoanglické provenience, se mísí motivy italské inspirace.“*⁶⁸ Od počátku 14. st. u nás vzniká velké množství knižních děl, kde jsou využity tyto

⁶³ srov. PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 8.

⁶⁴ srov. PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 11.

⁶⁵ PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*, s. 12.

⁶⁶ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 405.

⁶⁷ KUTAL, A. *České gotické umění*, s. 15.

⁶⁸ KUTAL, A. *České gotické umění*, s. 31.

prvky, knižní malba tak navazuje na evropské vzory a získává cenné zkušenosti v jejím dalším vývoji. Jedná se především o užitá umělecká díla, která se však vyznačují svým dobrým technickým ztvárněním, viz. „*Uvážíme-li, že jde o díla užitková, určená především pro náboženskou praxi klášterní nebo jinou a nikoliv o umělecká díla pořizovaná osobnostmi vysoce postavenými k účelům reprezentace, oceníme tím spíše dobrou úroveň jejich kreslířského umění.*“⁶⁹ Za zmínku stojí uvést dílo, které dává zhotovit abatyše kláštera Svatojiřského, Přemyslovna Kunhuta. Jedná se o pasionál (kniha o utrpení Kristově), který byl po ní nazván *Pasionál abatyše Kunhuty*. Jedná se o dílo nadprůměrné úrovně. Vyniká především bohatostí námětů, obrazy jsou provázány mystickými texty, v nichž má svou úlohu kosmologická symbolika.⁷⁰ Pod patronací Přemyslovny Kunhuty se uplatňuje vynikající umění kanovníka Beneše, ten svým stylem předznamenává vzestup knižního malířství v našem prostředí.⁷¹

České země a především Praha se díky novým podmínkám, které s sebou přináší vláda Karla IV., dávají velký rozmach dalšího vývoje a proměny knižní malby. „*Skutečnost, že Praha se stala rezidenčním městem už nejen královského, ale říšského dvora, že byla povýšena na sídlo arcibiskupství a dostala univerzitu, že v ní vznikla řada dalších duchovních založení, to vše spolu s celkovým vzestupem vzdělanosti vedlo k nesmírnému vzrůstu produkce knih.*“⁷² Vzestup kvality a vlastního stylu knižní malby však nepřichází hned, jde o postupnou proměnu v několika fázích vývoje. Postupně se začínají objevovat nové knihy, které bývají zdokonalené jak po stránkách zpracování malby a písma, tak i samotné vazby. Tvorba se vyznačuje svým nejednotným stylem techniky zpracování knižní malby, v které se setkáváme s dvěma ideálními modely rukopisu. Jde především o pařížský rukopis, který je charakteristický svým zpracováním dekorací a italský styl iluminované knihy. Z těchto dvou stylů nakonec dochází k pokusům odvodit si vlastní lokální styl rukopisu knižní malby.⁷³

Tyto první pokusy vytváření vlastního stylu jsou prvním proudem, který se snaží propojit nabyté zkušenosti a vytvořit tak nový originální prvek. Ač by se tyto první krůčky dali nazvat za rozpačité, stávají se v knižní tvorbě velmi důležitými a některé prvky jsou poté v budoucnu užity v dalším vývoji. Do smrti Karla IV. u nás dochází

⁶⁹ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 118.

⁷⁰ Srov. KUTAL, A. *České gotické umění*, s. 31.

⁷¹ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 405.

⁷² BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 405.

⁷³ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 407.

k velkému vzestupu úrovně knižní malby.⁷⁴ Toto výjimečné období bylo protkáno jak velkým množstvím na sebe působících malířů, tak i osobnostmi, které daleko převyšovali průměr ostatních dílen, které se zabývají knižní malbou. Jako ve všech formách umění, tak i v knižní malbě je charakteristickým znakem směřování k tzv. krásnému slohu.⁷⁵ Knižní malířství se u nás vypracovává do složitých ornamentálních struktur a reálnému podání lidské postavy.

Doba vlády Lucemburků přenáší knižní malířství až na samý vrchol světové tvorby.⁷⁶ Po této době výkvětu přichází ony neblahé husitské války, a tak jako pro jiné směry výtvarného umění nepřinesly mnoho dobrého i knižní malbě.

V posledních fázích gotiky za vlády Jaggelonců se země opět dostává z vnitřní izolace a otevírá se okolnímu světu. Z něj poté přicházejí nové představy o výtvarném díle a styly, které jsou dále uplatněny ve znovu se objevující umělecké tvorbě. Dochází k velkému rozvoji náboženských zpěvů, díky tomu se zvedá poptávka pro kancionály, které by se daly nazvat zpěvníky. Ke konci gotického období však knižní malba ztrácí svůj vliv díky přicházející konkurenci v podobě tištěné knihy.⁷⁷

3.2 Gotická Architektura

Gotickou architekturu můžeme právem považovat za historický skvost, za ukázkou ducha evropského člověka období gotiky. Stavby, které se v této době objevují by se daly přirovnat k jiným vrcholným dílům kultur i za hranicemi Evropy: „*Při pohledu na její vrcholná díla, tj. na katedrály, snadno vyvstane vzpomínka na architekturu Indie či na stavební umění Mayů, Aztéků a Inků*“⁷⁸.“ Stavitelství se vyvíjí přímo s gotickým slohem, lze ho považovat za hlavního činitele uměleckého rozvoje, oproti ostatním uměleckým směrům si drží jakýsi pomyslný vrchol. „*Podobně jako v románské době i v umění gotickém si stavitelství udržuje postavení vůdčí.*“⁷⁹

Prudký rozmach společnosti 12. a 13. st. přispívá k velkému vzestupu stavebního umění, to v mnohém navazuje na románskou architekturu.⁸⁰ Pokud přistoupíme ke srovnání románské basiliky s gotickou, zjišťujeme, že bývá zachován základní půdorys i vnitřní prostor basiliky, dochází však k významným změnám v rozložení stavebních

⁷⁴ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 407.

⁷⁵ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 430.

⁷⁶ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 91.

⁷⁷ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 124.

⁷⁸ SYROVÝ, B. *Architektura svědeckých dob*, s. 158.

⁷⁹ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 55.

⁸⁰ srov. ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.12.

prvků. Gotická stavba poté dostává svůj nový umělecký charakter a vzhled vnitřních i vnějších prostorů.⁸¹ „*Tak v gotickém stavitelství přišly k platnosti nové tvárné prostředky, které vnitřnímu prostoru propůjčují nové ustrojení a tím i nový umělecký účín*“⁸²

Pro gotické stavitelství a jeho rychlé rozšíření je významné sestrojení křížové klenby na žebrech a spojení dalších výrazných znaků. „*Vysvětlovat pojem „gotická architektura“ jen na základě tradičního výčtu tzv. typických znaků, jako jsou křížová žebrová klenba, lomený oblouk či opěrný oblouk není úplně přesné.*“⁸³ Touto citací bych rád poukázal na nepřesnou představu o gotické architektuře, nejde jen o spojení technických prvků, ale o celkový umělecký charakter stavby, která se těmito spoji vyvíjí naprosto jiným způsobem než v románském období. Spojení technických prvků umožňují úsporu stavebních hmot i práce, dávají možnost bez nebezpečí zvednout stavbu do větší výše. Vytváří se stavební systém, který se co nejpřesněji snaží lokalizovat tlak a tah, který působí na stavbu. To vše za účelem co největšího popření hmoty. Vše za cílem zduchovnit stavbu.⁸⁴

Zdi přestávají mít nosnou funkci a bývají nahrazovány velkými okny. Do gotických staveb poté přichází velké množství světla a prosvětlují chrámový prostor. „*Nejednou prochází vnější světlo filtrem barevných oken a sytí atmosféru vnitřků popraškem barevné nádhery, v jejímž kouzelném přísvitu tvary měknou a střízlivé prostory se proměňují v půvabné vidiny.*“⁸⁵ Stavby poté ztrácejí svou hmotnost, zeštíhlují se a stávají se nebeskou svatyní, která míří do světa, který je pro mnohé lidi nepředstavitelným a přesahuje jejich pojmové myšlení. Co vnímal středověký člověk při pohledu nebo vstupu do gotických staveb se můžeme pouze domnívat, sami však stále okoušíme sílu těchto staveb. Stačí se postavit před katedrálu a rozjímat nad její velikostí a záhadou, co vlastně tyto stavby mají člověku sdělit za poselství.

3.2.1 Vývoj gotické architektura v českých zemích

„*České země se seznámily s gotickým slohem za vlády posledních Přemyslovců.*“⁸⁶ Počátek gotické architektury můžeme datovat do období vlády Václava I. (1230 – 1253). Do románské architektury pronikají nové stavební prvky (hrotitý oblouk, křížová

⁸¹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 55.

⁸² PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 62.

⁸³ ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.12.

⁸⁴ srov. ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.13.

⁸⁵ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 63.

⁸⁶ TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*, s. 99.

klenba, křížová žebrová klenba). Dochází takřka k náhlému přechodu slohů: „*Stavitelství románské bylo v našich zemích vystřídáno takřka rázem, bez významnějšího období přechodního, slohem gotickým.*“⁸⁷ Velkou měrou se na rozvoji gotické architektury u nás podílí řád Cisterciáků. Tento řád se podílel například na stavbě kláštera v Předklášteří u Tišnova, kde je možné vidět vůbec první gotický portál na území českého území.⁸⁸ Za vlády Přemysla Otakara II. (1253 – 1278) nastává rozmach ve výstavbě městské infrastruktury, vznikají nové kostely a velké množství cisterciáckých klášterů.

Počátek vrcholné gotiky bývá spojován s vládou Václava II. (1283 – 1305). Pro architekturu v českých zemích jsou patrné vlivy vycházejících z okolní Evropy: „*V architektuře jsou patrné vlivy klasické i poklasické francouzské gotiky, a to společně s architekturou střeoevropskou. Tyto faktory stály v základech vzniku české školy.*“⁸⁹ Nebývalý rozvoj v architektuře přichází s vládou Karla IV. (1346 – 1378). Gotická architektura se v té době zásluhou císaře Karla IV. dostává až na světovou úroveň v Evropě. „*Jako sídlo císařské stala se především Praha předmětem péče velkorysého panovníka, jenž již za života otcova budoval nový, rozsáhlý palác na hradě Pražském.*“⁹⁰ Na Pražském hradě je zahájena stavba první gotické katedrály u nás. Počátek této stavby je spojen s architektem Matyášem z Arrasu. Po jeho smrti je povolán geniální architekt Petr Parléř. Ten ve službách králům v Praze stráví celý život.

Ukončením vlády Lucemburků dochází v českých zemích k bouřím způsobených husitskými výboji. Především se tyto nepokoje zaslouží o pozastavení o velmi významného rozkvětu na klíčových místech českých zemích.⁹¹ „*Války husitské násilně přerušily na dobu víc než dvacetiletou stavitelskou činnost především v její zvláště významné oblasti středních Čech.*“⁹²

Po husitských válkách přichází vláda Jiřího z Poděbrad a jagellonských králů, země vychází z izolace a dochází k opětovnému navázání kontaktů s jinými uměleckými centry v Evropě. Hluboký pokles stavitelské činnosti má však za následek přerušení souvislého vývoje ve stavitelství a architektuře, který předcházela tomuto období. Na tento mohutný proud stavitelství za doby Karlovy se už nepodaří znovu navázat.

⁸⁷ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 94.

⁸⁸ srov. KUTAL, A. *České gotické umění*, s. 9.

⁸⁹ TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*, s. 89.

⁹⁰ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 98.

⁹¹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 99.

⁹² PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 103.

Přestože se do země vracejí stavitelé a činnost na stavbách se znovu obnovuje, již nedochází k tak výrazným vlivům ze strany vlády, která má hlavní vliv na rozkvětu stavitelství u nás.⁹³ „Po zastavení válek se sice stavební činnost opět obnovila, ale scházelo prostředí královského dvora s vysokými nároky, přitahující nejlepší architektky a dávající hlavní impulsy novým tvůrčím přístupům“⁹⁴

Architektura pozdně gotického období se díky ozdravení vnitřních poměru země po husitských nepokojích v českých zemích pomalu vrací ke své činnosti a obnově. Za Jiřího z Poděbrad dochází k usměrnění poměrů a dochází ke zklidnění v zemi.⁹⁵ Pozdně gotická architektura v českých zemích dostává svůj ráz díky nemalému počtu znovu přicházejících architektů. Mezi nimi se nachází i několik výrazných osobností např. Matěj Rejsek (1445 – 1506). Ten vychází hlavně z tradice pražské architektury, kterou za sebou zanechal Petr Parléř. Rukopis pozdně gotické architektury v Čechách má značně nejednotný charakter, zdobí a dekoruje, postupy směřují hlavně ke kráse stavby, samotné, umění již není tvořeno pro účel, ale pro samotné umění. Koncem 15. st. do gotického slohu začínají pomalu pronikat prvky renesance a tím dochází k přechodu, který toto dlouhé období uzavírá.⁹⁶

3.2.2 Katedrály

Pro architekturu doby gotické je nejcharakterističtějším výtvorem sakrální architektury katedrála. „Ideální model gotické katedrály si lze představit jako vícelodní bazilikální stavbu s dvou věžovým západním průčelím, příčnou lodí a vysokým chórem obtočeným ochozem a věncem radiálních kaplí.“⁹⁷ Celá stavba je poté obklopena opěrnými oblouky a pilíři. Ty zabezpečují přenos tlaků kleneb hlavní lodí. „Katedrála jako celek vyjadřovala i odrážela středověké představy o světě jako o Božím díle“⁹⁸

Architekti katedrál nabývají na společenském významu a respektu, nebývají již přímo na stavbách, stávají se z nich zapisovatelé zákonů universa. „Proporce, poměr části k celku, měřítko – to vše mělo svoji důležitost konstrukční a současně i symbolickou.“⁹⁹ Při své práci používají základní geometrické obrazce, trojúhelník, čtverec a kruh. Používání těchto geometrických obrazců vychází z tzv. teorie krásna.¹⁰⁰

⁹³ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 103.

⁹⁴ ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.41.

⁹⁵ srov. HORA, P. *Toulky českou minulostí II*, s. 413.

⁹⁶ srov. TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*, s. 101.

⁹⁷ ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.13.

⁹⁸ ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.14

⁹⁹ ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.14.

¹⁰⁰ srov. ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.14.

„Rovnostranný trojúhelník je krásnější než nerovnostranný, protože v něm je obsaženo víc rovnosti, a ještě lépe je na tom čtverec, v němž stejné úhly odpovídají stejně dlouhým stranám, a nejkrásnější je kruh, protože v něm žádný úhel nerozbíjí trvalou rovnost obvodu (sv. Augustin, De quantitate animace, Opeera III, 2, 10-23)“¹⁰¹

Katedrály se stávají pomyslnými knihami z kamene, v jejíž kráse a monumentálnosti člověk může spatřit onen neznámý božský svět. V jejich kráse a monumentálnosti pak člověk nachází smysl.¹⁰²

3.3 Sochařství

Sochařství období gotiky jako jeden z hlavních prvků výtvarného umění se dále rozšiřuje především díky velmi rozsáhlému budování nových chrámů a katedrál. V těchto prvotních vývojových fázích jde především o výzdobu vnitřků a okolí chrámů dekorativními motivy a sochami. Tato výzdoba se ve svých ranných fázích nese hlavně v podobě ornamentálních prvků. Sochařství v té době plynule navazuje na románský sloh. Autoři sochařských prací bývají sdruženi ve společenstvech hutí a cechů. Díky vznikání mnoha chrámů se tyto řemeslníci musejí častokrát přesouvat na velké vzdálenosti. Bývají to především anonymní osoby, přičemž jejich jména se začínají zaznamenávat až v pozdějších fázích gotiky.¹⁰³

S rostoucími zkušenostmi si sochaři začínají osvojovat čím dál tím jemnější techniky zpracování díla. Sochy a dekorace objevující se na kostelech a chrámech jsou pak mnohem lépe technicky ztvárněné a dávají stavbám onu lehkost a vznešenost.¹⁰⁴ Gotické sochařství se vyvíjí a zraje ke stále větší plastické plnosti. Tváře soch ožívají, autoři do jejich výrazů zachycují cit a život, těla jsou propracovanější a čím dál tím realističtější. *„Ačkoliv typ člověka i tváře jsou v časné gotice idealisovány, přece jsou podány jako výsledek skutečného pohledu na přírodu ; v duchu téhož idealismu jsou podány také náměty celých scén i symbolika duševních stavů časné gotického sochařství.“¹⁰⁵*

Jako základní motiv pro postavy bývá znázorňována Panna Marie, která je chápána jako matka boží, i jako Kristova nevěsta, která za ním vstoupila na nebesa. Sám Kristus se pak mění z podoby nedostupného Boha, stává se osobou blízkou člověku, postavou

¹⁰¹ ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.14.

¹⁰² srov. ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.14.

¹⁰³ srov. STADLER, W. *Dějiny sochařství*, s.116.

¹⁰⁴ srov. MATTHEW, D. *Svět středověké Evropy*, s. 170.

¹⁰⁵ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 86.

Boha, který přišel na zem. Sochy ztrácejí svou strnulost, kterou si zachovávají z románské doby a jdou vstříc lidským bytostem a realistickému ztvárnění.¹⁰⁶

3.3.1 Vývoj Sochařství

Sochařství za vlády přemyslovců se nese v podobě přechodu mezi románským a gotickým stylem. V tomto ranném období se vzájemně doplňuje se stavitelstvím a rozvíjí se podle jeho potřeb. Sochaři se podílí hlavně na výzdobě vnitřních a vnějších prvků jednotlivých chrámů. Vývoj je patrní hlavně v ornamentálních dekoracích, kde jsou jasně vidět motivy předchozího románského slohu. Po polovině 13.st. k nám pronikají ornamentální motivy z Francie, které jsou však ihned začleněny do repertoáru sochařů a mísí se s lokální tvorbou. Malé množství zachovaných památek z tohoto období nám poukazuje na to, že figurální tvorba bývá tou dobou spíše vzácností.¹⁰⁷ K tomu nám odpovídá: „*Náhodně a sporadicky zachované zprávy o sochařských dílech sice poněkud doplňují naši představu o sochařské činnosti té doby, ale právě jejich náhodnost a sporadičnost nasvědčuje, že nebyla pokládána za něco důležitého a hodnosti zaznamenání.*“¹⁰⁸ Za důležitý doklad vývoje sochařství lze považovat vstupní portále kláštera v Předklášteří u Tišnova.¹⁰⁹ „... je pojetím románský, zato sochy apoštolů na ostěních jsou v živých postojích a plastickém vývinu těl odvozeny z ducha gotiky...“¹¹⁰

Velkého rozmachu sochařství u nás dochází za vlády Lucemburků. Do českých zemí přicházejí sochaři z jiných míst Evropy, jejich vliv se výrazně podílí na zlepšení úrovně české sochařské tvorby. Přibližně v druhé polovině 14. st. v Praze vzniká středisko dvorského umění sochařského, vedoucí osobností této skupiny sochařů je Petr Parlář. Výrazným prvkem tvorby Parlářovy dílny je realistické spodobnění postav.¹¹¹ Období vlády Václava IV. za sebou zanechává krásné madony. „*Jsou dokladem obnoveného a silně, až do forem mystických se rozvinuvšího kultu Bohorodičky a rytířských kultu ženy vůbec. Mystický obsah myšlenky jest však vyjádřen namnoze prostředky idealisujícího realismu, jenž krásným madonám českým vdechuje půvab děl časně renesance.*“¹¹² Vládu Lucemburků na českém trůně uzavírají husitské války. Jakoby díla poukazovala na neklidnou dobu. „*Svěží rytmus linií a tvarů ztrácel svou*

¹⁰⁶ srov. ŘEPA, M. *Architektura gotická*, s.17.

¹⁰⁷ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, s.216.

¹⁰⁸ BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/1*, s.216.

¹⁰⁹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 108.

¹¹⁰ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 108.

¹¹¹ srov. PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 109-110.

¹¹² PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 112.

*líbeznou hravost, výrazy obličejů čistou pohodu. Jihočeské madony střížovská a kájovská za mnoho jiných ukazují obrat dobové nálady směrem k těžkopádné vážnosti, myšlenkové přísnosti a zároveň odvrát od technické virtuosity manýrismu.*¹¹³ Období druhé poloviny 15. st. se země dostává do vzestupu a s tímto vzestupem také dozrává i pozdní gotika. V období pozdní gotiky se do popředí dostává řezbářství, které tou dobou dosahuje výborné úrovně. Pozdně gotické sochařství se nese v duchu odhmotnění těl a oduševnění postav.

3.4 Umělecké řemeslo

Jako další soubor uměleckých hodnot pocházejících z období gotiky je potřeba zmínit se o uměleckém řemesle, které v českých zemích mělo velkou tradici. Jeho počátky jsou však zastřeny, a to hlavně z důvodu nedochování původních předmětů.¹¹⁴

Vrcholu uměleckého řemesla za vlády Lucemburku, kdy se prosazuje snad do všech svých odvětví, předchází již období za vlády Přemyslovců. Podstatné změny v hospodářském a kulturním vývoji země vedou ke kolonizaci venkova a zakládání nových měst. To vše má velký význam na rozvoj společnosti, která se tak pomalu blíží k pokročilejším západním zemím.¹¹⁵

Vůdčí postavení na kulturním poli si nese panovník, ten se svým významným dílem podílí na rozvoji uměleckého řemesla. Z jeho strany jde jak o potřebu osobní reprezentace, tak i o projev jeho kulturnosti. Tato potřeba se projevuje i u vysokého panstva a církevních hodnostářů. To vše pomáhá k rozvoji uměleckořemeslné výroby a čím dál tím vyšších nároků na ni.

Velké změny ve vývoji uměleckého řemesla však přicházejí až za vlády Lucemburků. Karel IV. se zaslouhuje o velký rozvoj sociálního a hmotného blahobytu ve všech oblastech, zvláště ve výtvarném umění.¹¹⁶ „*Do Čech postupně přicházeli představitelé kultury z celé Evropy, stavitelé, umělci řemeslníci, malíři a sochaři, učenci, literáti i básníci.*“¹¹⁷ K ostatním dílům evropské úrovně ve výtvarném umění se tak může přiřadit i umělecké řemeslo, hlavně zlatnictví, které by se dá postavit až na vrchol evropského vývoje období gotiky.

¹¹³ PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*, s. 113.

¹¹⁴ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 440.

¹¹⁵ srov. HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.80.

¹¹⁶ Tamtéž, s.82.

¹¹⁷ HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.82.

Po husitských válkách a nástupu vlády Jagellonců, nachází umělecké řemeslo znovu své uplatnění. Velkou měrou čerpá z období vrcholné gotiky, neprojevuje se však už onou výtvarnou výjimečností a použitím drahých materiálů. S pozdní gotikou se do uměleckého řemesla dostávají naturalistické prvky, kterým je samotná tvorba podřizována.¹¹⁸ „*Tento projev řemeslné virtuozity charakterizuje závěrečnou fází gotiky, prolínající se již v době vladislavské s prvky nastupujícího renesančního umění.*“¹¹⁹ Pro tuto práci není potřeba poukázat na velké množství uměleckých řemesel, která se vyskytují v Čechách v období gotiky, rád bych tedy poukázal na dva významné prvky a to práci ze zlata a skla.

3.4.1 Zlatnictví

Zlatnictví v českých zemích navazuje na románskou tradici ve vrcholné gotice. Práce ranné gotiky se nám však dochovaly jen v malém množství. Zakládání nových klášterů a potřeba uchování ostatků dává podnět k vytvoření velkého množství schránek a relikviářů, bohužel se nedochovávají. Za ukázkou zlatnického řemesla ranné gotiky se dá považovat korunovační klenoty, které nechává král Václav vytvořit pro svého syna Přemysla Otakara I.¹²⁰

O prosazení uměleckého řemesla do duchovní i světské síly se zaslouhuje král Přemysl Otakar II. zvaný též král zlatý. Podle dochovaných zdrojů má tento král sám velký cit pro umělecké řemeslo. Z doby vlády Přemysla Otakara II. se dochoval jeden z nejvýznamnějších předmětů té doby, *Zlatého kříže*. Vysoká kvalita zpracování tohoto předmětu však naznačuje, že kříž zřejmě není vytvořen rukou českých zlatníků.¹²¹

Za doby vlády Jana Lucemburského vzniká v Praze roku 1324 jedno z prvních bratrstev pražských zlatníků. Zajímavostí jsou dochované zmínky o darech zlatnické výroby měšťany k jeho korunovaci. Tak jako ve všech odvětvích umění prochází i zlatnictví svým vrcholem za vlády Karla IV. „*I v uměleckém řemesle si vážil výjimečných osobností, podporoval je a provázel důvěrou a přízní, pokud byly schopny vyhovovat jeho požadavkům, plynoucím ze zbožnosti, sběratelství, potřeby okázalosti a z nekonvenčního přístupu k realizaci jeho konkrétních představ i jinotajných záměrů.*“¹²² Karel IV., který je velkým sběratelem uměleckých předmětů, drahých kamenů i jiných relikvií, zakládá dvorskou zlatnickou dílnu. V jejím čele stojí od roku

¹¹⁸ srov. HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.118.

¹¹⁹ HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.85.

¹²⁰ srov. HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.106.

¹²¹ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 443.

¹²² BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 454.

1356 Petr Parlář. Vzniká velké množství předmětů, převážně relikviářů, tyto předměty se pak nesou v duchu parlářovské architektury a dají se považovat za mistrovská díla vrcholné gotiky.¹²³ Za nejstarší dílo, které se dochovává ze zlatnických dílen doby Karlovy je považována česká královská koruna zvaná Svatováclavská. Tato koruna navazuje na tradici jeho předků Přemyslovců, je velice bohatá na výzdobu a složitý symbolický význam.¹²⁴ Zlatnické řemeslo prožívá dobu velkého rozkvětu. „*Do roku 1419 pracovalo v Praze 71 zlatníků, další pak po celých Čechách.*“¹²⁵

Období husitských válek a pozdní gotické období za vlády Jagellonců do zlatnické výroby nepřináší mnoho nových prvků. Jde především o navázání na tradici Karla IV. a obnovu Svatovítského pokladu kde již dochází k prolínání s renesančními prvky.¹²⁶

3.4.2 Práce ze skla

První informace o výrobě skla se datují někdy okolo roku 1300, příznivé podmínky pro toto řemeslo se však objevují až polovině 14. st. zejména za vlády Karla IV. Velké množství potřeby sklářských výrobků za doby Lucemburků vyžaduje vznik nových hutí, které se na výrobu skla specializují.¹²⁷ Sklářství na našem území si koncem 14. st. vytváří svůj specifický charakter. Z nalezených střepeň, které jsou rekonstruovány, nám poté vycházejí elegantní práce, které poukazují na velmi dobrou techniku a cítění řemeslníků.

Za nejvyšší metu ve sklářském umění se dají považovat vitraile. Tyto vitraile mají hlavně reprezentativní účel, přičemž jimi jsou vybaveny stavby, které dosahují velkého významu.¹²⁸ Při výrobě vitraile je nutná spolupráce malíře a skláře. Malíř připravuje malbu a sklář tyto náměty poté přetváří do skleněných celků. Námětem pro vitraile pak jsou především výjevy ze života svatých.¹²⁹

¹²³ srov. HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.112-113.

¹²⁴ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 456.

¹²⁵ HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.122.

¹²⁶ srov. HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.122-125.

¹²⁷ srov. HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.96-97.

¹²⁸ srov. BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, s. 429.

¹²⁹ srov. HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*, s.100.

4. POCHOPENÍ A VÝZNAM

Dávná minulost nám může být slovníkem, v kterém, když se naučíme číst, dojdeme ke spoustě cenných informací. Ty dále můžeme uchopovat pro náš osobní rozvoj či rozvoj svého okolí. Tím že se naučíme číst v symbolech, a čerpat možné významy z mnohých zachovalých děl minulých dob, nalézáme hodnoty a pohledy na svět, které v dnešní době nejsou již tak zřejmé. Díky výtvarnému umění a jeho interpretaci jsme schopni tyto hodnoty dále zachovávat a předávat, aby se mohly podílet na dalším vývoji společnosti a světa.

4.1 Symbolika a interpretace

Pro hlubší pochopení významu výtvarného umění doby gotické bych rád poukázal na symboliku ať už na plátně, plastice, či na znázornění různých světců a světic. Mnoho významů použitých symbolů nám v dnešní době již zůstane skryto v čase. „*Elementy obrazu nevytvářejí pouze tvarovou jednotu, ale zahrnují i jednotu významovou, někde ne přímo rozpoznatelnou.*“¹³⁰ Otázkou však zůstává, zda za dílem opravdu stojí poselství či význam, nebo zda jde jen o např. ornamentální výzdobu, jejímž smyslem je pouze estetický účinek.

Výklad symbolů býval častokrát přenášen, různě posouván, až se původní význam mohl ztratit, přesto nám zůstává mnoho motivů a pohledů na tyto výjevy, které nám mohou být prospěšné pro vnímání našeho světa a naší skutečnosti. Můžeme v nich hledat poselství, čerpat a učit se.¹³¹

Rád bych poukázal na nejčastější výjevy znázorněné v gotickém výtvarném umění. Jelikož je obsah uměleckých děl gotické epochy převážně náboženského rázu, symbolické prvky, které jsou znázorněny, se dosti často opakují.¹³² Jedním z nich je spodobnění Ježíše Krista, syna Boha, který svou pozemskou poutí poukazuje na víru, která překonává veškeré utrpení.¹³³ Ježíš Kristus bývá po většinou znázorňován se symbolem kříže. Tento symbol křesťanství reprezentuje víru a ctnost, sám má však mnohem starší kořeny, ukazuje do čtyř směrů prostoru a značí základní čtyři živly.¹³⁴ Dalším významným znázorněním je sv. Marie. Matka Ježíše Krista bývá nejčastěji

¹³⁰ HALL, J. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, s. 10.

¹³¹ srov. MYSLIVEČEK, M. *Panoptikum symbolů, značek a znamení*, s. 5.

¹³² srov. HALL, J. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, s. 9.

¹³³ srov. MYSLIVEČEK, M. *Panoptikum symbolů, značek a znamení*, s. 97.

¹³⁴ Tamtéž, s. 124.

zobrazována jako Madona s malým Ježíšem. Panna Marie symbolizuje čistotu a je ochránkyní před bolestí a neštěstím.¹³⁵ Důležitým symbolem se kterým se na křesťanských motivech středověku setkáváme, je svatozář na hlavách světců a světic symbolizující jejich svátost.¹³⁶

Je mnoho a mnoho dalších ukázek významů symbolu objevujících se ve výtvarném umění období gotiky. Pohled na dílo nás však skrze tyto symboly může dostat do světa náboženského prožitku. Pro pochopení doby je však porozumění těmto symbolům a jejich návaznosti jeden na druhého zásadní. „*Objasnění „zapomenutého jazyka“ atributů a symbolů se dalekosáhle věnovalo moderní bádání. Je nejen úchvatným tématem o sobě, které vede k plnějšímu porozumění uměleckému dílu, ale pomáhá soudobému divákovi nahlížet jej tak, jak jej nahlíželi umělcovi současníci*“¹³⁷

4.2 Umění a výchova dítěte

V této práci je tedy potřeba poukázat na vliv umění pro výchovu jak dospělého člověka, tak a hlavně dětí. „*Umění a výchova patří k těm jevům kultury, které provázejí lidstvo odedávna. Výchova jako proces formování lidí, bytostí historicky a společensky podmíněných, neboť umožňuje zachovat a dále rozvíjet dílo, které lidstvo ve své historii vytvořilo.*“¹³⁸

Jako významný zdroj, který poukazuje na společné užití výchovy a umění je antická kultura. Již Platon a Aristoteles poukazují na výchovu dítěte jako na tvorbu výtvarného díla, dále se vyjadřují o důležitosti umění k harmonizaci lidské osobnosti.¹³⁹ Tento ideál pocházející z antiky nachází uplatnění i v díle J.A.Komenského. Ten sám poukazuje: „*Cílem výchovy v předškolním věku je vytvářet předpoklady pro rozvoj všech schopností dítěte tak, aby člověk byl schopen dosáhnout životní moudrosti, tj. aby rozuměl celku světa i lidskému jednání, zaměřenému na prospěch lidského společenství.*“¹⁴⁰ Komenský zastává ten názor, že by se dětem v ranném věku mělo ukazovat umění či je nabádat k jeho realizaci. Vnímání umění dítětem poté vede k harmonickému vývoji. „*Děti jsou vedeny k tomu, aby si všímaly krásných věcí ve*

¹³⁵ srov. MYSLIVEČEK, M. *Panoptikum symbolů, značek a znamení*, s. 150.

¹³⁶ Tamtéž, s. 231.

¹³⁷ HALL, J. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*, s. 10.

¹³⁸ SEVEROVÁ, M. *Děti hry a umění*, s.48.

¹³⁹ srov. SEVEROVÁ, M. *Děti hry a umění*, s.48.

¹⁴⁰ SEVEROVÁ, M. *Děti hry a umění*, s.49.

svém okolí i ušlechtilosti v lidských projevech a aby brzo přivykaly čistotě, pořádku a kultivovanému projevu v řeči i celkovému dobrému vychování.“¹⁴¹

Ač se nám období gotiky může zdát již velmi vzdálené, artefakty, které nám zůstaly zachovány, v sobě přechovávají symboly a hodnoty nejen doby dávno minulé. Jsou v ní zachovány hodnoty našich předků, ze kterých se učili o světě a životě. Tyto prvky však nejsou ztraceny v čase, zůstávají otevřeny i nám v dnešních dnech a mohou nám svým významem nasměrovat ke zkušenostem, které jsme už sami zapomněli a nebo je nevidíme.

¹⁴¹ SEVEROVÁ, M. *Děti hry a umění*, s.50.

ZÁVĚR

Velkým přínosem z prostudovaného materiálu a zkompletování práce je mi pochopení hlubšího charakteru, jakým se doba podepisuje na vznikání uměleckých výtvorů. Uvědomil jsem si to, že prostředí ve kterém žijeme, má velký význam na utváření myšlení člověka a jeho projevu. Přizpůsobujeme se vlivům z našeho okolí, a díky těmto vlivům se poté utváří náš pohled na svět. Skrze pohledy na historická díla však můžeme vnímat odkazy našich předků a zamyslet se nad významem památek, které nám zůstali zachovány. Díky Aristotelovi jsem si uvědomil důležitost vnímání krásna na rozvoj jedince. Sám však vnímám, že téma, která jsem se pokusil otevřít mi zůstává i přes velké množství nových informací na prahu otevřených dveří a stálo by za to nad ním dále rozjímat. Tážu se stále, zda je možné pochopit dílo, které nevnímáme v přímém historickém období a zda symboly k nám přicházející, mají ještě v naší společnosti své místo. Dostal jsem se však do pozice člověka, který vnímá potřebu poukazovat na staré zdroje, z kterých naše kultura může neustále čerpat. Naše společnost se mi vyznačuje rychlou obměnou informací a prostředků. Považuji tedy za důležité používat tyto zdroje ve výchově pro osobní růst, či je předávat svému okolí.

SEZNAM LITERATURY

- BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/1*. 1.vyd. Praha: Academia, 1984.
- BENDA, K. *Dějiny českého výtvarného umění I/2*. 1.vyd. Praha: Academia, 1984.
- BRADNOVÁ, H. *Ilustrovaná Encyklopedie*. 1.vyd. Praha: Encyklopedický dům, 1995. ISBN 80-901647-4-9.
- HALL, J. *slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. 1.vyd. Praha: Mladá fronta, 1991. ISBN 80-204-0205-5.
- HEJDOVÁ, D. *Od velké Moravy po dobu gotickou*. 1.vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7106-357-6.
- HOFFMANN, F. *České město ve středověku*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1992. ISBN 80-7038-182-5.
- HORA, P. *Toulky českou minulostí II*. 1.vyd. Praha: Práce, 1991. ISBN 80 208 0111-1.
- KANDINSKIJ, V. *O duchovnosti v umění*. 1.vyd. Praha: TRIADA, 1998. ISBN 978-80-87256-08-4.
- KUTAL, A. *České gotické umění*. 1.vyd. Praha: Obelisk, 1972. ISBN 34-003-72.
- LE GOFFA, J. *Středověký člověk a jeho svět*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-682-4.
- MATTHEW, D. *Svět středověké Evropy*. 1.vyd. Praha: Knižní klub, 1996. ISBN 80-7176-374-8.
- MYSLIVEČEK, M. *Panoptikum symbolů značek a znamení*. 1.vyd. Praha: Horizont, 1992. ISBN 80-7012-065-7.
- PAVEL, J. *Dějiny našeho umění*. 2.vyd. Praha: Česká grafická unie, 1947.
- PEŠINA, J. *Česká gotická desková malba*. 1.vyd. Praha: Odeon, 1976. ISBN 01-505-76.
- ŘEPA, M. *Architektura gotická*. 1.vyd. Praha: DaDa, 2001. ISBN 80-86161-36-6.
- SEVEROVÁ, M. *Děti hry a umění první*. 1.vyd. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-18-8.
- STADLER W. *Dějiny sochařství*. 1.vyd. Praha: Rebo Production, 1996. ISBN 80-85815-67-2.
- SYROVÝ, B. *Architektura svědectví - dob*. 3.vyd. Praha: SNTL, 1977.

TUŠL, J. *Nástin dějin Evropského umění*. 1.vyd. Praha: Fortuna, 2008. ISBN 978-80-7168-996-6.

ABSTRAKT

ŠTOCHL, M. *České gotické výtvarné umění a jeho význam pro osobní rozvoj člověka*. České Budějovice 2013. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr. Bc. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Klíčová slova:

výtvarné umění, české země, vývoj umění, dějiny, období gotiky, symbolika, výchova, rozvoj osobnosti

Bakalářská práce se zabývá popisem výtvarného umění v českých zemích za období gotiky. Představuje vývoj tohoto umění a chce poukázat na možný rozvoj osobnosti prostřednictvím pozorování vývoje ve výtvarného umění. První kapitola se zaměřuje na dějinné události v době gotiky na území českých zemí. Druhá kapitola se zabývá samotným uměním a poukazuje na vnitřní svět lidí, umělců i ostatního obyvatelstva. Třetí kapitola se věnuje popisu vývoje výtvarného umění v českých zemích. Představuje na velké množství vzniklých památek a dává jejich vznik do historického kontextu. Čtvrtá závěrečná kapitola směřuje k významu výtvarného umění pro výchovu dětí a výkladu symbolických hodnot.

ABSTRACT

Czech Gothic art and its importance for human development.

Key words:

art, the czech lands, the development of art, history, gothic, symbolism, education, personality development

This bachelor thesis describes fine Arts in the czech lands during the gothic period. It represents the evolution of this art and to point out the possible development of personality through art. The first chapter focuses on the historical events in gothic in the czech lands. The second chapter deals with the actual art and refers to the inner world of artists and the rest of the population. The third chapter describes the development of art in the czech lands. It represents a large number of generated sites and gives rise to their historical context. The fourth and final chapter points to the importance of art education for children and interpretation of symbolic values.